

NAGY Katalin

Szűts Zoltán Online című kötetéről

Szűts Zoltán: *Online* - Az internetes kommunikáció és média története, elmélete és jelenségei, Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 488 oldal. ISBN 978-963-295-778-4

Szűts Zoltán második monográfiája, az **Online** 2018 végén jelent meg a Wolters Kluwer Kiadó gondozásában. A fülszöveg szerint „A munka nem titkolt célja, hogy a korábbi részletes, ám gyakran fragmentált szakirodalom ismereteit összegezve a(z internetes) kommunikáció és média egyetemi oktatását segítse”. Recenziómban amellet érvelek, hogy az egyre inkább felértékelődő információs műveltség (felső) oktatásában is haszonnal forgatható a munka, és mint ilyen, úttörő és hiánypótló.

A most megjelent könyv nem áll önmagában, hanem a kiadó médiajogi (valójában médiatudományi) sorozatának része. Ennek a sorozatnak korábban megjelent kötetei alapvetően olyan külföldi szerzők tollából származnak, akik nemzetközi elismertségnek örvendenek, a magyar szerzők közül pedig elismert médiatörténészek, történészek és jogászok szerepelnek a sorban. A sorozat eddigi kötetei a teljesség igénye nélkül: Cass R. Sunstein: *Republic.com 2.0* (2013), David Croteau – William Hoynes: *A média mint üzlet. Nagyvállalati média és közérdek* (2013), Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején 1-4.* (2014-2018), James Curran – Jean Seaton: *Hatalom felelősség nélkül. A sajtó, a műsorszolgáltatás és az internet Nagy-Britanniában* (2015), Denis McQuail: *A tömegkommunikáció elmélete* (2015), Paul Kearns: *A művészet szabadsága. Esszék a jogi cenzúra és a kultúra kapcsolatáról* (2016) James Curran: *Média és demokrácia* (2016), Eric Barendt: *A tudomány szabadsága és a jog* (2017), Koltay András: *Tíz tanulmány a szólásszabadságról* (2018).

A szerző eddigi kötetei *A világháló metaforái*, Budapest, Osiris, 2013 és az *Egyetem 2.0*, Székesfehérvár, KJF Kiadó, 2014. A Magyar Tudományos Művek Tárában történő rövid kutatás után kiderül, hogy az Osirisnél megjelent kézikönyvet megjelenése óta több, mint 50-szer idézték, míg az *Egyetem 2.0* jegyzetet csupán 20-szor. Az előbbi nyomtatott könyv, az utóbbi online elérhető munka. Ebből látható, hogy Szűts Zoltánt ismeri a szakma és gyakran hivatkozik is rá. Kénytelen vagyok azonban megjegyezni, hogy szakmai színvonalában, kidolgozottságában, újdonság tartalmában *A világháló metaforái* messze meghaladja az *Egyetem 2.0* szintjét, ezt jelzi a citációk magas száma is. A most megjelent *Online* című kötet pedig a szerző eddigi legkomplexebb munkája, melynek erősségeiről, de bővítési lehetőségeiről is írok ebben a recenzióban.

Az internetes kommunikáció történetét és elméletet sokan megpróbálták már leírni, alapvetően két különálló dimenzióban. Vannak kiváló elméleti munkák, ilyen többek között például Ropolyi László *Az internet filozófiája* című értekezése, melyet angol nyelvre is lefordítottak. Az elismert, mindig új területekre merészkedő magyar szerzők közé tartozik Z. Karvalics László is, akinek alapvetően a folyóiratokban megjelent tanulmányai képezik az információs társadalomról szóló alapirodalom korpuszát. Filozófusként a kommunikációt kutatja Nyíri Kristóf, aki a mobilkommunikáció kutatásának területén ért el kimagasló eredményeket, és publikációnak nagy száma élénk vitát generál ezen a területen. Szűts Zoltán kötetében többször is idézi Ropolyi, Z. Karvalics és Nyíri elméleteit, épít azokra és tovább fejleszteni igyekszik őket az online média és kommunikáció területére is. Nem feledkezhetünk meg azonban Pintér Róbert, vagy éppen Szakadát István munkáiról sem. Kiváló vagy akár csak jó történeti munkákból azonban nem tudnék kiemelni egyet sem. Szűts most megjelent kötetének legnagyobb újdonsága, hogy ügyesen összekapcsolja a történeti és elméleti megközelítést, és az olvasónak alapvetően nincs hiányérzete. Azért írom, hogy alapvetően, mivel a munka kezdetben történeti, majd idővel átfordul elméletivé, és rátér a konkrét, az internetes kommunikációval és médiával kapcsolatos jelenségek vizsgálatára. Ez azonban nem hiba, mert a szerző maga is felhívja rá a figyelmet, miközben egyik fő indoka, hogy az olvasók a 2000-es évektől már rendelkeznek emlékekkel az internetről, így kevésbé szükséges történeteket mondani erről a korszakról. A szerző következetes marad mindvégig, kronológiai szála fűzi az eseményeket, az egyes jelenségek keletkezési körülményeiről azonban nem árul el túl sokat. Ha azonban beválik jóslata, és 10 év múlva újra írja az X. fejezetet egy bővített kiadásban, akkor a 2000-es évekből is több történetet kell majd elmondania, megjegyzem ez biztos, hogy jól tette a munka egységének.

A kötet szerkezete a következő: az *Online* 5 fő részből áll, a nulladikkal kezdődik és az X.-kel végződik. Ez már önmagában is rendhagyó, ahogy például a mottók, vagy a lábjegyzetekben elrejtett, a populáris kultúrára történő hivatkozások. Ez nem meglepő, hiszen ha valaki utána néz, kiderül, hogy a kommunikáció és médiatudomány felé Szűts irodalomtörténészként és íróként közelített. A 0. rész bevezetés a hálózatok és számítógépek történetébe, és azt a folyamatot meséli el, melynek során a számítógépek a szerző szerint a történelemben még soha nem látott funkcióváltáson keresztül mentek át, és a kultúra, a társadalom és a tudomány szövetjeibe épültek be. Az utóbbi terület azért is izgalmas, mert a pedagógiai módszertanban kommunikációs technológia és médium még sohasem szerepelt ilyen komoly súllyal, mint az internetes kommunikáció és a média. A bevezetésben nem csak a gépekről, de a hálózatokról is szó esik, a technológia részletes leírása mellett szerepel a hálózatok elméletének leírása, gyakran idézett szerző Barabási-Albert László.

Az első rész továbbra is marad történeti. A mindennapi olvasó keveset tud az 1960-as évektől az 1990-es évek elejéig tartó korszakról, melyben a mai internet elődje, az ARPANET született az USA-ban. Szűts a hálózat kiépülésének számos momentumát ismerteti a maga olvasmányos, mégis tudományos stílusában, és néhány érdekes epizóddal illusztrálja, hogyan határozták meg a hálózat jövőjét kiemelkedő tudósok (önzetlen) döntései. Tim O'Reilly például nemrég a Typotex kiadónál megjelent *WTF* elmélet centrikus könyvében, mely hasonló témával foglalkozik, mint Szűts, azonban teljesen más szemszögből vizsgálódik, kiemeli, hogy a szabad szoftvereknek milyen komoly hatása volt az internet

fejlődésére és a jövőre. Szűts, ha nem is ilyen konkrétan, de szintén kimondja, hogy azon esetekben, amikor az üzleti szempontok felett győzedelmeskedett a tudományba és közjavakba vetett hit, nagy lendületet vettek a fejlesztések. Neumann János például nem szabadalmaztatta a digitális számítógép elvét, míg Kozma László a Műegyetem tanára és dékánja élete két legsötétebb időszakában (a munkaszolgálat és a koncepciók per utáni bebörtönzése idején) is olyan eszközökön dolgozott, melyek a társadalom javát szolgálják. Így született meg például a MESZ1 számítógép is.

A kötet második része már – bár a kronológiai vezérfonál a munka végéig domináns – a világháló filozófiájával és jelenségeivel foglalkozik, ilyenek például az új típusú közösségek, információszerzési és megosztási módok, de a korábban soha nem látott tartalombőség is. Komoly szerepet kap ebben a részben többek között a virtuális valóság, az interaktivitás vagy a sebesség problematikája. A szerző kitér a hitelesség és az állandóság eltűnésének témakörére is, rámutat, hogy olyan korszak érkezett el, mely felforgatta a korábbi elképzeléseket az ismeretszerzésről. Ez azért is izgalmas, mert például a digitális pedagógia egyik aktuális kérdése, hogy miből is tanítunk? Ehhez a problémakörhöz kapcsolódik a Google-lal és szolgáltatásaival foglalkozó fejezet. A Google Könyvek kapcsán például kiemelném Szűts megállapítását, miszerint bár a keresőóriás minden nemzeti könyvtárnál több szöveget szkennelt már be (részben szerzői jogi szempontokra hivatkozva) ezekhez nem biztosít teljes hozzáférést. Felmerül azonban a kérdés bennünk, ha a kormányzatok úgy érzik, a vállalat leveszi vállukról a terhet és kevesebb figyelmet kell fordítaniuk a digitalizációra, mi történik, ha a keresőóriás úgy dönt, más küldetés választ. Ki fogja akkor bedigitalizálni a kulturális örökséget. Ez a probléma végigvonul a könyvön. Szűts felhívja a figyelmet a felejtésre, a digitálisan rögzített tartalom rövid szavatosságára. Sőt, egy kulturális játékra is hív: arra kíváncsi, hogy 30 év múlva az *Online* című kötetet nyomtatott vagy elektronikus formában olvassák-e majd. Visszatérve a könyv tartalmának ismertetésére, a második rész a másodlagos írásbeliség és képernyőről való olvasás témájával zárul. Olyan kérdések ezek, melyekre az oktatásnak is választ kell találnia. Milyen mértékben kell válaszolni az iskolákban nyelvroslásra, közös nyelvet beszélnek-e a digitális bennszülött diákok és a digitális bevándorló tanárok, vagy éppen milyen olvasási stratégiák hatékonyak az információk képernyőről történő olvasása során. A könyv kézikönyv jellegét erősíti például, hogy összefoglalásokat közöl a részek végén. Ezeket azonban „összefoglalás helyett” címekekkel álcázza.

A kötet harmadik része már a jelen kérdéseivel foglalkozik, a korszakkal, melyet web 2.0-ként emlegetünk, melyben az ismeretszerzésben a közösségi médiában megjelenő hírek dominálnak. A korszak jellemzője az élményszerűség, a képi fordulat, a szelfi, a mémek, a blogok, az e-learning rendszerek és a tévhitek. Az utóbbiak kapcsán például a szerző számtalan példát hoz, hogy a közösségi médiában egyes tudományos tévedések milyen mértékben terjednek, elég csak a „lapos Föld” elméletére gondolni. Ha van számtalan előnye az IKT használatának az ismeretszerzésben, a veszélyekről is beszélnünk kell. Ilyenek a digitális demencia, mely azzal függ össze, hogy memóriánkat kihelyezzük. Szűtsnél találkozhatunk először azzal a gondolatsorral, hogy a hálózati lét megöli a kreativitást. Ha ugyanis nem jegyzünk meg fontos információkat, össze sem tudjuk kapcsolni őket. A rész a már megszokott összefoglalással végződik, ebben jut szerep az alkalmazott infokommunikáció egyik kiemelt témájának, az e-learningnek.

A kötetet egy X. fejezet zárja, ahol az X. a különlegességet, kívülállóságot jelenti. Ezt egyben azt is jelzi, hogy a szerző olyan témákkal foglalkozik, melyek a jelenben trendeket alkotnak, elképzelhető azonban, hogy hosszabb távlatból visszatekintve némely már kevésbé lesz releváns. Így például az álhírek egy olyan égető téma, mely a társadalom egészét, sőt a kormányzati szereplőket is foglalkoztatja, a felhasználókat továbbra is digitális bevándorlók és bennszülöttek csoportjára osztjuk, de nem biztos, hogy így lesz ez a jövőben is. A chatbotok például számos kommunikációs folyamatot átvesznek, míg a crowdsourcingra épülő Wikipédia a jövőben is az ismeretszerzés forrása lesz.

A kötetben többször felbukkan egy médiagazdasági szál is, és közgazdászként érdeklődéssel olvastam, hogy az infokommunikáció milyen változásokat indított el a gazdasági szférában. Egyik ilyen változás

például a sharing economy, mely a szabad kapacitások online eszközök segítségével történő megosztására bázisoz. Szűts korábban már átfogó tanulmányt jelentetett meg a témában, a kötetben ennek egy kivonata olvasható.

Mindig felmerül a kérdés, hogy a szerző széleskörűen felhasználja-e a már létező hazai és nemzetközi irodalmat? A válasz egyértelműen igen, hiszen a mintegy 960 jegyzet nagy része hivatkozás. A szerző a tudományosság szabályait szem előtt tartva a kötet elején összefoglalja az internettudománnyal foglalkozó szerzők munkáit. Ez a fejezet önmagában is használható lehet az oktatásban.

A másik kérdés, hogy ha esetleg tankönyvként is szolgál a könyv, mennyire képes ezt a funkcióját betölteni? Úgy gondolom, hogy az internetes kommunikáció és média oktatása mellett a neveléstudományban is használható, stabil történeti és elméleti alapot biztosít a digitális kompetenciák megszerzéséhez. A kötet stílusa gördülékeny, nyelvezete előzékeny az olvasóval szemben, bátran él a terminus technicus-szokkal, ez azonban nem nehezíti a befogadást. Az *Online* szép kivitelezésű, keménytáblás, fűzött, a borítón egy épület szerkezete látható, mely a hálózatot ábrázolja, arra enged következtetni, hogy behálózott világunkhoz kíván a szerző kalauzt nyújtani.

A recenzió munkája végén össze kell foglalnia a munka jelentőségét, vagy éppen rámutatni hiányaira. A hiánypótló és úttörő jelleg a munka erőssége. Olyan kézikönyvet tarthat kezében az olvasó (aki alapvetően egyetemi oktató vagy hallgató), mely felhasznált irodalmával is eligazítást nyújt az információs társadalom világában, de mindenki, aki a digitális pedagógia iránt érdeklődik is haszonnal forgathatja, hiszen megismeri a jelenlegi oktatási paradigmához vezető utat és annak legfontosabb elméleteit. A recenzió azonban a hiányokra is rá kell mutatnia. Ilyen például a különálló bibliográfia hiánya. Egy könyv értéke azáltal is lemérhető, ha gyorsan áttekinthető, hogy a szerző milyen munkákat használt. Utánanézttem, és kiderült, hogy az egész sorozat mellőzi a munka végén általában található irodalomjegyzéket. Ez komoly tudományos hiányosság. A szöveg maga jól szerkesztett, minden fogalom az első előfordulásakor kurzívan van szedve, és ebben nincs következetlenség. Egy következő, bővített kiadásban meglátásom szerint markánsabban benne lehetnének a magyar vonatkozású szempontok, akár több fejezetet is betöltő e-learninggel és digitális pedagógiával foglalkozó kérdések.

Mindazonáltal ezúton gratulálok a szerzőnek a könyv megírásához, melyet az óráimon minden bizonnyal felhasználok.